

Gestió de documents vs. memòria històrica: arxivers de trinxera sota foc creuat

Lluís-Esteve Casellas i Serra¹

Revista d'arxius (2012-2103). Documentació digital i memòria històrica: caçant fantasmemes? València: Associació d'Arxivers i Gestors de Documents Valencians.

[ABSTRACT]

The author shows, from a critical view, some reflections about the future of historical archives in a short and middle term. In his opinion, it is not possible to resolve the difficulties of digital records preservation and dissemination with old methodologies and practices. In addition, the current context obliges professionals to focalize their attention mainly on the Records Management, as the only way to guarantee the future of historical archives and also to reinforce the professional role in the organizations.

Some important aspects for the future of historical archives are data quality of archival description in the business systems, the strategies to preserve records in databases systems and the participation of organizations in Open Data projects. Thus, the solution to these aspects is possible only with the success of Records Management policies in the organization and the cooperation between several institutions and professionals.

En els darrers temps es parla sovint de preservar la memòria, de recuperar la memòria històrica, de crear llocs de memòria, de la memòria del món o del patrimoni immaterial de la Humanitat. Són temps de canvi a tots els nivells de la societat, però també a títol individual i col·lectiu. Temps de canvi en un entorn en constant evolució, una realitat en la qual l'efímera data de caducitat del que ens envolta esdevé normalitat, i per això situem la memòria en el centre de la recerca i del manteniment de la pròpia identitat, ja sigui individual o col·lectiva.

Els professionals dels arxius també hem cercat encaix sota el paraigües de la memòria,

¹ Lluís-Esteve Casellas i Serra, és el cap de la Secció de Gestió Documental i Arxiu de l'Ajuntament de Girona (lecasellas@ajgirona.cat)

sabedors que entronca perfectament amb les nostres funcions. No obstant això, també cal reconèixer que la nostra aproximació a la memòria respon alhora al fet que és un concepte que actualment ven, com anteriorment ho van fer la societat de la informació i la societat del coneixement. Ara bé, com a professionals ens hauríem de preguntar si aquest plantejament serà suficient per a garantir el futur dels nostres futurs arxius històrics i, sobretot, si darrera el concepte, en el qual la teoria encaixa perfectament, disposem també de la metodologia adequada per a poder portar a terme les accions necessàries que ho garanteixin.

Certament, cal admetre que les circumstàncies ens són favorables per a oferir una major visualització dels nostres serveis professionals i de les funcions dels arxius. La popularització dels mitjans per a produir, gestionar i difondre informació ha suposat que per primera vegada en la història de la Humanitat la major part de la població tingui accés a generar documents vinculats a la seva memòria personal com a individu i també com a part d'un grup familiar o social. Tanmateix, la paradoxa és que paral·lelament a les facilitats per a produir i compartir informació i documents de tota mena, el risc de pèrdua de tota aquesta memòria generada és també molt elevat, ja sigui per qüestions tecnològiques o bé per la mateixa massa ingent d'informació que produïm. Sovint com a ciutadans no som conscients que si bé la democratització de les eines per a produir, emmagatzemar i intercanviar informació ha suposat una fita important en la llibertat dels individus, l'exercici d'aquesta llibertat implica inevitablement assumir la responsabilitat de preservar la informació vinculada a la nostra memòria personal i familiar. Però, quins serveis oferim a la ciutadania? I les organitzacions, ja siguin públiques o privades, en són conscients de les implicacions de la preservació digital? Nosaltres com a professionals com hi contribuïm? Esgrimim la preservació de la memòria de les nostres institucions o col·laborem en fer que la seva gestió diària sigui el més eficaç i eficient possible? Aquests dos plantejaments són compatibles?

Sens dubte, sí, poden ser compatibles però, sincerament, des del meu punt de vista la preservació de la memòria tot i ser un argument de pes, legítim i necessari, no és precisament el millor argument de defensa dels arxius, ni tampoc per descomptat de la professió. Perquè més enllà de la retòrica, preservem la memòria o un tipus determinat de memòria? M'inclinaria de totes, totes, per la segona opció: preservem la memòria fixada

en documents a partir de la seva gestió, selecció i preservació, i a més, aquests documents han de ser necessàriament documents de confiança, és a dir, fiables, exactes i autèntics, altrament la seva preservació no tindria cap sentit en un arxiu. Per tant, en el nostre àmbit, preservar la memòria no pot ser un simple plantejament genèric.

Però, i a la ciutadania quins serveis els oferim? Continuem oferint únicament la consulta dels documents que custodiem? Som també el possible destí final dels seus fons personals? Quina estratègia volem seguir davant del risc que en un futur no massa llunyà l'ingrés de fons privats als arxius sigui cada vegada més una raresa? Certament, cal ser plenament conscients que si anteriorment només el poder era capaç de generar arxius, ara la manifestació del poder en el nostre àmbit serà la capacitat de gestionar-los i preservar-los al llarg del temps. Si a més hi afegim que l'automatització dels processos de treball en la producció de documents ha comportat també una pèrdua significativa de la qualitat informativa dels documents, i que aquests progressivament tendeixen en diluir-se en la gestió de dades, és inevitable preguntar-se quin futur tenen els arxius? Quin paper hi hem de jugar com a professionals?

D'entrada, una consideració personal i dues primeres conclusions. La consideració personal és que no sóc dels que creuen que la professió estigui en vies de desaparèixer, tot i que sí ens queda una llarg camí fins a la normalització professional. És a dir, que com a col·lectiu tinguem ja un valor afegit implícit en la funció i, consegüentment, que la valoració de la professió no depengui de les qualitats dels professionals com a individus. Quant a les dues primeres conclusions aquestes són que:

- El futur dels arxius històrics passa ineludiblement per a una revisió i reflexió profunda dels seus serveis: cal repensar de quina manera som útils a la ciutadania.
- La gestió de documents ha d'ocupar una paper preeminent i central en l'exercici professional, tant per a garantir el futur dels arxius històrics com també en benefici de la mateixa professió.

Per tant, i malgrat que existeixen professionals només abocats als arxius històrics i altres només centrats en la gestió de documents, la major part ens veiem a cavall d'allò heretat de les generacions precedents i d'allò que les oficines estan produint ara mateix. Necessitats del dia a dia ben diferenciades, a l'igual que les pressions que rebem dels nostres

responsables polítics, normalment perduts en batalles prou diferents a les nostres. Ens trobem, doncs, mirant a dues bandes esdevenint arxivers de trinxera sota foc creuat, per no dir que fins i tot sovint sota “foc amic”, per l'ancoratge i la incomprensió d'una part encara important de la professió. En qualsevol cas, el punt de connexió d'ambdues perspectives és saber donar solucions a dia d'avui pensant en el dia de demà, pensant forçosament en el futur.

1. Repensar els arxius històrics?

Repensar el funcionament dels arxius històrics no és senzill, però sí que hi ha la sensació en la professió que ens trobem davant d'un punt d'inflexió, en el qual no hi haurà marxa enrere possible i per això el moment requereix accions decidides. Des del meu punt de vista, els principals reptes dels arxius històrics se centren entorn de:

1. El coneixement i la gestió dels seus usuaris.
2. Els serveis que s'ofereixen als usuaris, i molt especialment la manera com encara s'afronta la consulta.
3. La gestió dels repositoris digitals, ja sigui de la documentació digitalitzada o bé dels documents ja digitals en origen.

1.1. Els nostres usuaris: què en sabem?

La primera qüestió a considerar és el grau d'ús dels arxius per part de la ciutadania. En aquest sentit, el gran avantatge que suposa Internet en augmentar el nombre potencial d'usuaris, també té com a contrapartida la disminució dels usuaris presencials pràcticament en tots els centres. Per exemple, els usuaris presencials de l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi), que inclou el Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI), al 2012 representaren només l'1'4% del total.² Això ens obliga ineludiblement a plantejar bastants interrogants sobre el 98'6% restant: qui són?, què busquen?, obtenen allò que els interessa?, les formes d'accés a la informació són adequades?, les nostres polítiques de

² Extret a partir de les dades de *SGDAP. Memòria d'activitats 2012*. (Ajuntament de Girona) http://www.girona.cat/web/sgdap/docs/memoria_2012.pdf [consulta: juny 2013]

difusió són encertades?, els preocupa l'autenticitat dels documents que consulten en línia?, etc. El desconeixement sobre les necessitats dels nostres usuaris és evident.

Sobre aquest fet, hi pot haver (i hi ha) diferents lectures, però el cert és que no podem afirmar que els usuaris presencials disminueixen sense tenir en compte que el volum d'informació en línia ha augmentat espectacularment i, consegüentment, té la seva incidència en les estadístiques. També és igualment cert que un bon servei en línia, tard o d'hora, acaba generant consultes remotes (telefòniques o per correu) o presencials de nous usuaris.

Sens dubte, però, en el centre de la qüestió hi ha el coneixement dels nostres usuaris, el perfil dels quals sembla que ens desperta més interès, sorprenentment, quan no els tenim al davant que quan són a la sala de consulta. En aquest sentit, hi ha una certa tendència a creure que ens trobem davant d'un nou tipus d'usuari, però podem parlar d'un únic tipus d'usuari? És més, coneixem realment el perfil o perfils dels nostres usuaris presencials? Una enquesta elaborada pels arxius departamentals francesos de Var sobre els nous usuaris en línia posava de relleu les següents dades:³

- El 62% dels usuaris té més de 51 anys.
- El 77% no es desplaça a la sala de consulta de l'arxiu.
- El 95% utilitza Internet com a mitjà de lleure, el 4%, amb finalitats professionals i el 1% per a consultes administratives .
- El 80% s'havia connectat més de vint vegades en els darrers dotze mesos, la qual cosa posa en evidència la importància de les actualitzacions.
- El 95% consulta imatges digitals i, majoritàriament accedeixen a documents que contenen informació genealògica.

En línies generals, no són dades sorprenents, malgrat que la dada més rellevant sigui que el 77% dels usuaris ho són només en línia i, per tant, no es desplacen o difícilment es desplaçaran físicament a una sala d'investigació de l'arxiu. Per tant, saber qui ens consulta és imprescindible però, realment, ha canviat el perfil dels nostres usuaris? O només el mitjà

³ Extret de Francisco FERNÁNDEZ CUESTA . "Describir para/con los usuarios, para/con la Web: la descripción en el Archivo 2.0" (presentació i resum) a les IX Jornades d'Estudi i Debat organitzades per l'Associació d'Arxivers de Catalunya, Barcelona, 2010.
<http://www.arxivers.com/index.php/serveis/formacio/jornades-destudi-i-debat.html#IX%20JED>
[consulta: juny 2013]

i la manera com busquen, necessiten i obtenen la informació? De fet, ja fa bastant de temps que l'investigador professional ha anat cedint pas al ciutadà del carrer, més interessat en l'autorealització personal que en la història en majúscules.

A partir de l'experiència directa, fa algun temps havia proposat la següent tipologia de perfils d'usuari:⁴

- Ciutadans en general o professionals, que únicament pretenen realitzar una consulta administrativa.
- Ciutadans "investigadors" que han descobert en el servei d'arxiu una forma més d'autorealització personal, d'autoformació o de satisfacció personal.
- Estudiants de primària, secundària i batxillerat, a la recerca d'informació per a l'elaboració de treballs de curs.
- Estudiants universitaris, que s'inicien en la investigació a partir de documentació original com a font primària.
- Investigadors universitaris, tant professors com llicenciats en procés de doctorat o de realització de projectes de graduació especialitzada.
- Genealogistes, com a grup específic incipient però amb una clara tendència ascendent.
- Editorials, productores audiovisuals i institucions culturals, que utilitzen el servei com a font d'informació i reproducció per a la comunicació pública en qualsevol format de documents originals.

Personalment, no crec que el perfil de l'usuari internauta difereixi en excés d'aquesta aproximació. En canvi, a part de la seva distribució geogràfica, molt més dispersa per les facilitats d'ubiquïtat de les tecnologies, segurament sí que tindran expectatives molt diferents sobre què poden trobar en línia i com ho poden localitzar, i això ho hem de tenir molt en compte. Ara bé, també és cert que malgrat que Internet permet un abast geogràfic global, cal remarcar la importància d'identificar la relació entre territori i usuaris, atès que a partir del seu coneixement es poden establir prioritats sobre la base competencial de la institució o de l'arxiu. Així per exemple, els tres primers grups d'usuaris seran sobretot un

⁴ CASELLAS i SERRA, L-E. "Los servicios de archivo en la Sociedad de la Información" a *Cursos sobre el patrimonio histórico, 11. Actas de los XVII cursos monográficos sobre el patrimonio histórico*. Reinosa: Universidad de Cantabria, 2006, p. 387-403.
<http://www.girona.cat/sgdap/docs/Reinosa.pdf> [consulta: juny 2013]

públic potencial de proximitat, mentre que en els altres grups sí es pot donar una major deslocalització geogràfica.

No obstant això, cal admetre que encara falten estudis aprofundits en aquest àmbit per a poder fer les comparacions oportunes i les anàlisis de resultats corresponents. Tot i així, en el context actual cal assumir que, d'una part, és indispensable segmentar el nostre públic potencial per a poder crear una oferta prou diversificada i adequada tant als objectius de la seva cerca com en la manera de fer la cerca. El públic potencial en línia és molt ampli, però no hem de voler només que ens descobreixin, hem de voler fidelitzar-los.

De l'altra, els arxius històrics no es poden permetre no tenir usuaris presencials excepte que siguis arxius altament especialitzats pels tipus fons que contenen i pels serveis en línia que presten. Un arxiu històric nacional sempre tindrà usuaris, però i els arxius municipals de poblacions mitjanes i petites? Cal potenciar el nostre principal servei, la consulta, amb noves fórmules i nous recursos, i sobretot dotant-la del valor afegit de consultar documents originals, documents autèntics, documents de confiança.

1.2. Els serveis als usuaris

En general la major part dels arxius han centrat els seus serveis en la consulta de la documentació que custodien. De la mateixa manera, també han seguit pautes similars en l'elaboració de les seves webs i en la posada a disposició pública del patrimoni documental. Així, en major o menor intensitat, oferim informació sobre:

- El servei: qui som, què fem, on estem.
- La documentació que gestionem, normalment a nivell de grans conjunts, és a dir, fons i col·leccions.
- Les publicacions que hem editat, generalment relacionades amb el patrimoni documental.
- Els recursos que poden facilitar la recerca o proporcionar directament informació sobre el nostre àmbit competencial.
- Les activitats que realitzem, ja sigui presencialment o en línia, com les exposicions virtuals o espais divulgatius normalment monogràfics.

Quant a la documentació consultable en línia, el més habitual ha estat posar a disposició pública, principalment:

- Documentació emblemàtica del fons institucional, com per exemple en el cas municipal els manuals d'acords del consell o les actes del ple o de la comissió de govern i, més excepcionalment, una selecció de documentació d'algun fons rellevant per a la ciutat.
- Premsa històrica o recent, sobre la qual s'ha aplicat tecnologia de reconeixement òptic de caràcters (OCR) i, per tant, admet cerques per text lliure.
- Documentació en imatge, sobretot, fixa, però també audiovisual i, més puntualment, sonora.

Si bé la interacció entre professionals, documents i usuaris a través d'Internet va més enllà de la consulta en línia, el cert és que les accions de diferent naturalesa portades a terme pels arxius no difereixen massa de les activitats presencials, i la consulta continua essent el principal servei. Tanmateix, ens podríem interrogar sobre si la informació disponible satisfà les necessitats dels nostres usuaris, i sobretot del principal segment d'usuaris, que únicament cerca informació. Per aquest motiu convindria valorar els canvis que es produiran sinó a curt, sí a mitjà termini, per exemple, la incidència dels sistemes de gestió de documents als arxius històrics. Aquesta situació presentarà dues vessants. Primerament, el fet que amb tota probabilitat l'impacte de l'Administració electrònica generarà ciutadans molt més avesats a disposar d'informació en línia, fins al punt que la raresa serà no disposar-ne, acostumats a la consulta de la carpeta ciutadana, de l'estat de tramitació dels expedients, a la informació institucional i als documents d'accés públic general, etc.

En segon lloc, l'arribada als arxius històrics dels documents sorgits dels entorns de gestió molt probablement coincidirà en el temps amb la preponderància del document digital a les organitzacions i, per tant, la consulta als arxius històrics s'haurà de plantejar necessàriament des del punt de vista de la consulta en línia pràcticament en exclusiva. Aquesta circumstància no és irrellevant perquè, molt probablement, la consulta en línia dels expedients administratius per part de la ciutadania ja s'haurà produït amb anterioritat. És, doncs, imprescindible posar l'accent en la transformació dels serveis que han de prestar els arxius en la fase inactiva dels documents, o si es prefereix, en els arxius històrics.

Ens trobem, doncs, davant del que podem considerar com una imminent patrimonialització dels sistemes de gestió de documents, que implicarà la incorporació d'una massa documental important quant a volum, però també conceptualment diferent del que fins ara han ofert els arxius. Òbviament, s'haurà de garantir la interoperabilitat entre els sistemes de producció i els de descripció dels arxius històrics, però sens dubte mai fins ara en la història dels arxius hi ha hagut una incorporació similar, tant pel volum massiu al si d'una institució com en el conjunt d'institucions públiques. A més, un altre fet excepcional serà que tota aquesta documentació vindrà descrita a nivell d'unitat documental, malgrat que la descripció haurà estat elaborada directament per les oficines productores, amb tot el que això comporta. Qui hagi treballat en la millora dels processos de gestió d'una organització sap perfectament les limitacions d'introduir canvis en les rutines de treball de les persones. Així doncs, segurament, estarem en condicions d'oferir una estructura de dades homogènia, però difícilment podrem garantir que la informació associada no contingui errors, o sigui clara i concisa. Aquest és un aspecte clau, però el cert és que la qualitat de les dades no es pot resoldre des dels arxius històrics, sinó des de la gestió de documents.

La incidència dels sistemes de gestió de documents tindrà també altres impactes a valorar: la possible invisibilitat dels fons antics. Bona part dels nostres usuaris en línia desconeixen els arxius, els serveis que presten i els instruments de descripció que elaboren. Aquests usuaris "googlelitzats" localitzen la informació, principalment, mitjançant cerques molt simples i gairebé sempre esperen trobar documents en línia. Això ens hauria de fer reflexionar sobre els nostres instruments de descripció en el nou context digital, especialment quan la major part dels instruments de descripció dels arxius històrics no són catàlegs sinó inventaris, i caldria preguntar-se si té realment utilitat aquesta informació en el món d'Internet.

D'altra part, el risc de que bona part dels fons documentals restin invisibles als usuaris també ve motivat per la incomprensió dels documents antics i, en general, a tot document manuscrit. Això és realment un problema davant la facilitat de "lectura" i d'ús de la informació en imatge, el volum ingent d'informació procedent dels sistemes de gestió de documents i, fins i tot, la facilitat de reutilització de la informació dels productes Open Data. Certament, cal repensar com elaborem els instruments de descripció i molt

especialment els referits a conjunts documentals (fons, sèries, col·leccions, etc.) per tal de fer-los comprensibles, útils i atractius.

Promoure la visibilitat de la informació passa també per la cooperació i l'establiment d'aliances entre arxius i altres centres, ja sigui per relació territorial, sectorial o temàtic. És a dir, facilitar que la porta d'entrada a la documentació sigui a través d'altres punts d'accés. Evidentment, això té un preu: la normalització. És inevitable insistir en la importància de la normalització d'estructures de dades, principalment EAD i EAC, precisament pel poc que hem avançat en aquest àmbit i perquè esdevindran fonamentals en la visibilitat dels arxius. EAD és la base del projecte de portal d'arxius europeus APEnet, i a més, altament compatible amb Dublin Core, la base de protocols de comunicació com OAI-PMH o SRU, indispensables per a interoperar amb altres portals proveïdors d'informació.

En termes generals, es tracta de reconduir el model de negoci de l'arxivística en la fase inactiva dels documents d'un àmbit més històric, tot i no defugir-lo, a un altre més cultural i sobretot informacional. Aquesta reorientació s'ha de fer tenint en compte les tendències de gestió de les organitzacions, perquè la seva evolució també incidirà en els productes i serveis arxivístics. N'és un exemple la tendència a gestionar progressivament més dades que documents. La facilitat i el potencial de gestionar i explotar les dades està provocant la transició de models de gestió centrats en els documents a sistemes basats en dades. La lògica de l'organització es fonamenta en el punt de vista pràctic: si obtenim dades a través de formularis per a integrar-les a les bases de dades, té sentit generar i conservar un document que no permet mantenir-ne la facilitat d'explotació de les dades originals? La resposta hauria de ser que no, però les conseqüències organitzatives i tecnològiques derivades de preservar bases de dades no són menors i, ara per ara, resta un llarg camí a recórrer.

La gestió i la preservació de dades prèviament seleccionades, són aspectes clau en els projectes Open Data de reutilització de la informació pública. No hi ha cap mena de dubte que els arxius hi han de ser presents, i no només per a oferir la descàrrega dels instruments de descripció, sinó per a molt més. Els projectes Open Data tenen una clara voluntat de "conservació permanent" de les dades publicades i donen preeminència a la facilitat de la seva explotació. Sembla lògic, doncs, que per a la major part d'usuaris que cerquen

eminentment informació aquests productes siguin especialment més atractius que la mateixa font original, amb la informació fixada i estàtica, i sovint amb limitacions quan no restriccions d'accés perquè inclouen dades personals no dissociades. No obstant això, resta per garantir la fiabilitat de les dades, l'autenticitat de la font i, sobretot, si al darrera hi ha també projectes de preservació a llarg termini. Sens dubte, els arxius estan més ben posicionats per a comprendre el potencial informatiu dels sistemes de gestió corporativa i valorar el seu component estratègic, alhora que són també els més ben posicionats per entendre que la descripció del context de producció esdevé, una vegada més, essencial per a contextualitzar i fer comprensibles aquestes dades i, a la vegada, garantir-ne l'autenticitat. En tot cas, el treball està per fer, però una vegada més no està en mans dels arxius històrics, ni de la funció de preservació de la memòria, sinó de la gestió de documents.

També és cert que desconeixem quina serà la perspectiva dels nostres usuaris, tant presencials com en línia entorn de l'autenticitat dels documents. El 77% d'usuaris que manifesten cercar únicament informació, molt probablement donaran per bona la font. Tanmateix, que els requisits d'autenticitat dels documents no s'hagin d'acreditar habitualment no significa que aquests requisits no interessin. De fet, la raó de pes per a la preservació dels documents en arxius és que aquests tinguin la consideració d'autèntics com a garantia de la memòria col·lectiva, altrament la seva preservació no té cap sentit. En qualsevol cas, sí permet relativitzar les eternes discussions tècniques sobre si cal o no resignar els documents digitals o com gestionar la signatura digital. Sens cap mena de dubte, això ens ha d'empènyer d'una vegada per totes a consolidar estratègies de mínims per a preservar la traçabilitat explícita i implícita dels documents i la cadena de custòdia, de manera que els arxius aportin el valor afegit de l'autenticitat i la confiança en els documents que custodien.⁵

Finalment, també ens cal un canvi absolut de registre en els serveis que oferim i demostrar que som capaços de fer coses diferents d'acord amb els canvis tecnològics i socials que

⁵ Un bon punt de partida per a passar de la teoria a la pràctica són dels requisits del Grup de Treball sobre Autenticitat (Authenticity Task Force), del projecte InterPARES, a "Apéndice 2. Requisitos para ponderar y mantener la autenticidad de los documentos electrónicos", a *La conservación a largo plazo de documentos electrónicos auténticos: hallazgos del Proyecto InterPARES* (Luciana Duranti, ed.; Alejandro Delgado, trad. Ayuntamiento de Cartagena: Tendencias 4, 2005, p. 259-276), en anglès a http://www.interpares.org/book/interpares_book_k_app02.pdf [consulta: juny 2013] Extracte en català a http://www.arxivers.com/component/docman/doc_download/133-textos-06-directrius-per-al-preservador.html [consulta: juny 2013]

experimenta la societat. En aquest sentit, només apuntar tres consideracions sobre les quals caldria reflexionar. La primera és la novetat que suposa el desenvolupament d'activitats de negoci en els àmbits cultural i de lleure basades en la tecnologia, com per exemple les aplicacions per a dispositius mòbils, per a les quals les dades són indispensables, especialment la geolocalització, però també els continguts. Probablement, més que un camp a explorar aquest sigui una possible via de creixement dels arxius, actualment molt embrionària i que no s'hauria de deixar de banda. En aquest sentit, la confluència d'esdeveniments arxivístics al 2014 a Girona, sota el títol *Arxius i indústries culturals*, pugui aportar experiències interessants i un marc de debat al seu entorn.⁶

La segona consideració és la fi a mitjà termini de la donació de fons privats als arxius públics, almenys tal i com els hem entès fins ara. En l'àmbit personal i familiar, com gestionar els correus electrònics al núvol? I els blogs personals, perfils i continguts incorporats a xarxes socials i entorns cooperatius? En l'àmbit professional i de negoci, com gestionar els "fons" de petites i mitjanes empreses amb documents substituïts per dades? Com preservar aquestes dades sovint gestionades en aplicacions allotjades i mantingudes al núvol? Òbviament, caldrà planificar les polítiques d'ingrés de fons per endavant, atenent l'anàlisi de la realitat social i econòmica de l'àmbit territorial cada arxiu, altrament els arxius es veuran limitats al fons de la mateixa institució. De la mateixa manera, serà ineludible coordinar d'una vegada per totes les polítiques d'ingrés entre arxius, ja siguin del mateix rang territorial o no. Aquesta circumstància, a la vegada, pot portar com a conseqüència la creació d'arxius especialitzats en determinats tipus de documents per a poder oferir la preservació amb garanties suficients dels nous fons privats, com per exemple en el cas britànic per a documents d'àudio (The National Sound Archive), audiovisuals (Media Archive for Central England) o de conjunts de dades (UK Data Archive, National Digital Archive of Datasets).

La tercera consideració és el fet de tenir compte les necessitats de preservació dels nostres usuaris i dels ciutadans en general. La idea no és nova, doncs ja fa algun temps que es realitzen accions molt interessants en l'àmbit internacional, molt especialment als EUA. Més enllà de la conscienciació de la ciutadania, cal tenir present que les possibilitats

⁶ De l'11 al 15 d'octubre de 2014 tindran lloc a Girona la 2a Conferència Anual d'Arxius, la 9a Conferència Europea d'Arxius, i les 13es Jornades Imatge i Recerca. <http://www.girona.cat/web/ica2014>

actuals de producció de documents comporten també els maldecaps vinculats a la seva preservació. Per això la transferència de coneixement en preservació general i preservació també digital dels arxius històrics pot ser especialment important.

A tall d'exemple, amb motiu del Dia Internacional dels Arxius d'enguany, des de l'Arxiu Municipal de Girona i el Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) vàrem organitzar una jornada sobre preservació de documents personals i familiars amb assessoraments a particulars sobre digitalització, seguretat informàtica, fotografia, vídeo, preservació digital, etc, amb el títol *Què es recordarà de nosaltres? Com preservar documents personals i familiars al segle XXI*. L'èxit de la convocatòria, tan rotund com inesperat pel volum de persones inscrites, ens obliga certament a repetir periòdicament l'experiència i demostra clarament la possibilitat d'oferir nous serveis als ciutadans adreçats a resoldre nous problemes.⁷ Ens trobem, per tant, davant la possibilitat d'oferir serveis diferents, i això ens permet obtenir i fidelitzar nous usuaris presencials que mai abans havien visitat un arxiu.

1.3. La gestió dels repositoris digitals

Sota la premissa d'oferir el màxim nombre de documents en línia la majoria dels arxius s'ha abocat a una intensa tasca de digitalització, el resultat de la qual ha estat l'augment exponencial de la informació disponible en línia. No cal dir que al mateix temps també han augmentat les necessitats d'emmagatzematge i de recuperació eficient dels documents digitalitzats. I és que massa sovint la gestió dels volums digitals acumulats no s'ha considerat un problema, convençuts de l'abaratiment de costos i de l'increment de capacitat continuats dels dispositius. Però aquest plantejament no és del tot cert, perquè no és el mateix gestionar la memòria en l'àmbit domèstic que en l'àmbit corporatiu. De la mateixa manera, no és el mateix digitalitzar les actes del consell municipal del segle XIV al segle XX, que gestionar els vídeos digitals dels plens del segle XXI, i és que els documents audiovisuals marquen un abans i un després en la gestió dels repositoris

⁷ Informació sobre la jornada i descàrrega lliure dels textos de suport a les sessions amb recomanacions bàsiques a http://www.girona.cat/sgdap/cat/dia_internacional_arxius.php [consulta: juny 2013]

digitals.⁸

Alhora, caldria valorar com hem digitalitzat la documentació i com estem gestionant la seva preservació. Quant a la digitalització, l'experiència és diversa i sobre la diversitat i els errors comesos hem après algunes coses. Per exemple, el risc d'aplicar al peu de la lletra els requisits proposats pels estàndards i els models de bones pràctiques de digitalització pel que fa a la resolució de captura i als formats de preservació. És indispensable que prèviament a qualsevol actuació s'avalui correctament què és el que digitalitzarem, la seva qualitat i criticitat i la idoneïtat o no d'aplicar els requisits ideals de referència, així com la seva coherència en relació amb la resta d'actuacions que portarem a terme. És a dir, si podem mantenir els mateixos criteris i paràmetres per al conjunt dels nostres fons.

L'aplicació de criteris d'excel·lència molt sovint es fa difícil de mantenir quan afrontem una digitalització massiva de documents. Per exemple, fer una digitalització substitutiva d'un original pot justificar resolucions altes i formats sense compressió, però si podem garantir la preservació de l'original té sentit fer-ho d'aquesta manera? Baixant al detall: 30.000 pàgines en format TIFF sense compressió equivalen a aproximadament 1 TB, les mateixes pàgines en una qualitat acceptable i suficient en PDF entorn de 12 GB, poc més de l'1% en relació amb el format TIFF. Podem afegir que molt sovint els criteris que apliquem als documents dels arxius històrics no es correspon als requisits fixats per a la creació de documents digitals homònims. Tot plegat ens porta a pensar que probablement alguns models de bones pràctiques han estat pensats especialment sobre plantejaments força historicistes i selectius, i no per a digitalitzacions massives, documents actuals inclosos. Una altra conclusió que en podríem extreure és que aquests models potser han estat molt enfocats en la gestió de centres molt especialitzats o de referència i, per tant, amb uns mitjans i recursos molt diferents de la resta d'arxius.

Per tot plegat és altament recomanable, sinó ineludible, disposar de polítiques específiques de digitalització incorporades en les polítiques generals de preservació, i fixar uns principis de racionalitat i sostenibilitat, també econòmica, de cares a una millor gestió dels repositoris digitals. De fet, en arxius on la preservació de documents audiovisuals és

⁸ En el cas de l'SGDAP, d'un total de 40 TB, amb prop de 4 milions de pàgines digitalitzades des del segle XIV fins a l'actualitat, els documents audiovisuals suposen el 45%.

rellevant, ja sigui per la digitalització de suports i formats obsolets o bé per l'ingrés de documents digitals originals, és freqüent que els volums digitals gestionats en els seus repositoris sigui molt superior al dels sistemes de gestió administrativa de la institució.⁹ Si no es prenen les mesures tècniques i organitzatives necessàries això representa un risc evident perquè pot arribar a alentir la gestió diària de la institució, o bé dificultar-ne l'execució de les polítiques de còpia de seguretat diària i periòdica, a més d'un increment dels costos de manteniment. Sota aquestes circumstàncies, el risc de considerar la preservació d'aquests repositoris "històrics" com un problema per a la seguretat de gestió de la institució és més que evident.

D'altra part, l'adopció de mesures de seguretat informàtica en la gestió de repositoris, tot i el seu abaratiment implica una inversió inicial remarcable i, també, una despesa de manteniment a tenir en compte. En el manteniment gairebé sempre resultarà indispensable preveure un sistema específic de còpies de seguretat i, a més, l'amortització dels equips, atès que en aquest àmbit la seva renovació periòdica és absolutament inevitable per a minimitzar riscos. També cal afegir que, sovint, aquests sistemes d'arxivament no són del tot eficients per a les operacions diàries de treball. Per tant, és fins a cert punt lògic que els arxius, amb el beneplàcit de les seves institucions, busquin fórmules de gestió dels repositoris en el núvol informàtic, per la facilitat d'ús i difusió de continguts, el baix cost i la capacitat il·limitada. Però, i la seguretat en la preservació d'aquesta informació?

Cal ser conscients del risc que suposa l'allotjament indiscriminat de grans volums digitals en el núvol informàtic sense l'establiment previ de requisits i garanties suficients, molt especialment si és l'únic sistema utilitzat per a la gestió dels repositoris. És evident que estem en un terreny inexplorat, on encara pràcticament tot està per fer. Per aquest motiu ens caldrà estar amatents al desenvolupament i als resultats del projecte internacional InterPARES TRUST, liderat per la University of British Columbia i dirigit per la Dra. Luciana Duranti, que focalitza el seu objecte d'estudi en els riscos i els requisits per a la preservació de documents digitals en aquest context.¹⁰

⁹ En el cas de l'Ajuntament de Girona, per exemple, la necessitat de memòria de l'SGDAP equival a vint vegades el volum derivat de la gestió diària municipal, i les previsions de creixement anual són més del doble del volum dels sistemes de gestió administrativa.

¹⁰ Projecte amb un desenvolupament previst al llarg del període 2013-2018. <http://www.interparestrust.org> [en construcció: juny 2013]

Hi ha també un altre factor de risc al marge de l'espectacular creixement dels volums digitals. El fet és que la majoria dels arxius no disposen de repositoris digitals segurs amb els sistemes de preservació adients, que garanteixin tant la preservació de la informació digital generada com la seva autenticitat a llarg termini. Així, doncs, la tònica general és que la gens menyspreable inversió en digitalització portada a terme pel conjunt dels arxius és gestionada de manera pràcticament domèstica, amb un alt risc de pèrdua o alteració que freqüentment ni tan sols és detectada immediatament.

L'absència de repositoris digitals segurs per als volums gestionats pels arxius històrics va acompanyada pràcticament sempre (el pràcticament és únicament per si de cas existís una excepció) per l'absència també d'un repositori homònim per als sistemes de gestió administrativa de la institució. En aquest sentit, el risc és compartit, tot i que resulten més segurs els repositoris dels gestors documentals administratius que la simple gestió de directoris. Tanmateix, els diferents agents que lideren el desenvolupament de l'Administració electrònica comencen a considerar la necessitat de disposar-ne. Això, que sens dubte és positiu, ens ha de fer plantejar si als repositoris digitals segurs vinculats a la gestió diària de l'organització hi podrem gestionar els volums digitals dels arxius històrics. En la meua opinió, aquesta possibilitat poques vegades serà viable perquè la gestió de la documentació històrica fàcilment pot comprometre la gestió diària de la institució.

Per tant, molt probablement les institucions amb arxius històrics rellevants hauran de disposar de sistemes de preservació diferenciats des del punt de vista tecnològic, malgrat que metodològicament responguin als mateixos principis. En qualsevol cas, resulta prou evident quins dels dos sistemes es considerarà prioritari. Val a dir que la falta d'un repositori segur als arxius històrics indubtablement pot arribar fins i tot a qüestionar la transferència de documentació: per què quin sentit tindria extreure la documentació de conservació permanent d'un sistema segur per a traslladar-lo a un altre que no compleixi els mateixos requisits? La pregunta pren tot el seu sentit des del moment que els sistemes de gestió de documents ja bloquegen els expedients un cop tancats per a evitar la seva possible manipulació i, a més, també poden complir bona part dels requisits d'un sistema de preservació.

La solució més viable a la problemàtica de la gestió dels repositoris digitals dels arxius

històrics passa un cop més per la cooperació institucional. Actualment, algunes institucions supramunicipals ja allotgen documents digitals d'ajuntaments, però de moment aquesta circumstància es limita als documents derivats de la prestació de serveis administratius delegats o en cooperació entre municipis. En alguns casos, fins i tot un dels serveis prestats pot ser la plataforma informàtica dels sistema de gestió de documents, la qual cosa podria afavorir la fractura entre els sistemes administratius i els arxius històrics d'una mateixa organització. No obstant això, cal tenir molt present que la cooperació en la gestió dels repositoris digitals no ha de ser únicament una solució tecnològica, sinó que ha de formar part d'una estratègia de preservació i gestió dels arxius històrics, amb una perspectiva global quant al cicle de vida dels documents, i inclusiva des de la perspectiva de respecte a l'explotació i la difusió dels fons de cada institució.¹¹

2. La gestió de documents, la clau del futur

La importància de la gestió de documents en la formació dels arxius històrics està fora de dubte, tanmateix, en un futur immediat no tan sols serà fonamental sinó que constituirà un factor crític i determinant per a la preservació de la memòria digital. Des d'un punt de vista estructural, la gestió de documents és l'element clau per a:

- Garantir el control de la ingent producció actual de documents.
- Proporcionar la informació de context suficient per a l'assegurament de la seva autenticitat.
- Aplicar els instruments pertinents per a la disposició correcta dels documents, especialment quan aquesta sigui la conservació permanent.

D'altra part, des d'un punt de vista estratègic, la gestió de documents constitueix l'instrument essencial per a:

¹¹ Per a un exemple en l'àmbit internacional: PESCINI, Ilaria. "Preserving the documentary heritage of Public Administration: the Tuscan digital preservation system", a *Cultural Heritage on line: Trusted Digital Repositories & Trusted Professionals*. Florència (Itàlia): Fondazione Rinascimento Digitale, 2013.
http://www.rinascimento-digitale.it/conference2012/paper_ic_2012/pescini_paper.pdf [consulta: juny 2013]

- Garantir la qualitat de les dades que ens han de permetre la gestió i recuperació de la documentació de conservació permanent.
- Facilitar la transformació del model de negoci dels arxius cap un vessant més informacional mitjançant la preservació dels documents continguts en sistemes d'informació basats en dades i, també, la dissociació de dades, de manera que se n'afavoreixi la reutilització en el context Open Data.
- Implementar els requisits arxivístics necessaris per a la gestió administrativa en el núvol informàtic, de forma que també compleixin els requisits fonamentals per a la gestió del cicle de vida i el manteniment de l'autenticitat dels documents.
- Impulsar la creació de repositoris digitals segurs a partir de les plataformes de gestió administrativa existents que garanteixin les accions de disposició referides als documents de conservació permanent.

És a dir, atesa l'evolució del context actual en les organitzacions podem estar convençuts que sense una gestió de documents eficaç la musealització dels arxius històrics està pràcticament assegurada, i amb ella també la pèrdua de la seva identitat diferenciada davant d'altres centres culturals. Per tant, la gestió de documents és més imprescindible que mai de cares a la preservació de la memòria, però tenint molt clar que la preservació de la memòria és el resultat de ser directament útil a la institució. La preservació de la memòria no pot ser un objectiu imprecís de futur que l'organització ha d'assumir d'antuvi. Aquest plantejament d'utilitat és, de fet, el retorn a l'origen i l'essència dels arxius i, tot sigui dit, també l'única manera d'incidir en el sector privat, tant des del punt de vista de la professió com de la conscienciació per a la formació i la preservació del seu patrimoni documental com un actiu.

Ara bé, la patrimonialització dels sistemes de gestió de documents passa d'entrada per tenir èxit en la gestió de documents i això implica dues coses: una, aconseguir la implantació de sistemes de gestió plenament assumits per l'organització, i dues, que el que fem en gestió de documents ho fem bé. No cal dir, que el segon plantejament és clau per a tenir èxit en el primer i, per tant, cal garantir l'èxit i la rendibilitat de la gestió de documents per a la institució.

En el context actual de desenvolupament de l'Administració electrònica la pressió sobre la

gestió de documents no és menor. Després d'anys reivindicant la seva centralitat en la gestió administrativa diària, els professionals tecnològics i els consultors en organització semblen haver descobert el Sant Grial en la gestió de documents. Fins i tot alguns responsables polítics s'hi han sentit empesos en una onada de modernitat sense precedents. El problema que se'ns presenta als arxivers és que hem arribat a la gestió dels documents digitals sense que prèviament hàgim consolidat una metodologia normalitzada en la gestió dels documents en paper. D'altra part, l'experiència amb les oficines productores moltes vegades ha estat condicionada per una perspectiva orientada excessivament “per a” i “des de” l'arxiu històric que no ha beneficiat en absolut l'obtenció de resultats positius per a cap de les parts. En aquest sentit, la intervenció a oficines ha de tenir molt present ser útils en el dia a dia sense perdre de vista el llarg termini, i som els professionals els que hem de trobar la fórmula per a què s'acompleixin els dos objectius assumint que això exigeix negociació però també coneixement consolidat.

Les qüestions a resoldre en la gestió de documents són diverses i van des d'aspectes molt generals a altres de molt concrets i específics. Tractar-los tots en profunditat hauria de ser objecte d'un altre article, tanmateix, des del meu punt de vista hi ha quatre àmbits als quals és imperatiu donar resposta a curt termini, almenys en el context de les administracions públiques:

1. Un model conceptual que integri la gestió de documents i la gestió dels arxius històrics, i faciliti la identificació dels esquemes de metadades mínimes per a la gestió del cicle de vida dels documents.
2. Unes bases normalitzades per a desenvolupament del sistema de classificació de la documentació.
3. L'adopció de criteris fonamentats per a l'avaluació i tria de documents.
4. El disseny d'estratègies comunes per a la preservació de documents residents en sistemes de bases de dades.

2.1. Vers un model conceptual de gestió de documents i arxius?

Quant a la necessitat de disposar d'un model conceptual integral, ens podríem interrogar sobre la conveniència o no d'afegir un model més als que ja existeixen. Cal reconèixer que

l'inici de la normalització en la gestió de documents i dels arxius ha estat un procés llarg i no sempre afortunat, en el qual no han faltat discrepàncies. Malgrat tot, actualment podem considerar que sobre la trentena llarga de les principals normes i models de referència existeix un cert consens, total o parcial, sobre algunes de les propostes publicades. Tot i així, la diversitat i sovint la manca d'interrelació entre elles ha provocat i provoca un cert desconcert en el professional que intenta fer compatibles les necessitats de la gestió de documents amb les dels arxius històrics i, el que és més important, que es veu en el compromís de donar respostes concretes als interlocutors implicats en la modernització de les organitzacions.

Per tant, l'objectiu principal del model ha de ser assegurar els requisits necessaris per al manteniment dels documents al llarg del temps en els arxius històrics i això implica identificar:

- Els requisits informatius i de gestió imprescindibles en la fase inactiva dels documents.
- Les accions necessàries en fase activa per a què aquests requisits es capturin i gestionin de manera adequada des de l'inici del cicle de vida.
- Les accions que en fase activa poden interferir en la gestió d'aquests requisits o en el manteniment de l'autenticitat dels documents.

Així mateix, el model hauria de facilitar l'establiment d'instruments per a la planificació de les accions a portar a terme i el registre de la seva execució, en la línia del que plantegen les normes ISO 23081, de metadades per a la gestió de documents, quant al pla d'esdeveniments i l'historial d'esdeveniments. Això que resulta prou evident no és tan senzill de portar a terme des del moment que no hi ha un consens de mínims sobre les accions determinants en la fase activa, ni en el conjunt de metadades mínimes vinculades a cadascuna d'aquestes accions més enllà de la captura i la disposició dels documents, o la conversió de formats digitals. Al meu entendre, caldria arribar també a un consens sobre la creació, el registre i l'agregació de documents, la relació entre documents (inclosa la foliació) i la finalització d'expedients en fase activa, així com la monitorització de les verificacions d'integritat, especialment en el l'estadi previ a les transferències.¹²

¹² Una primera proposta de model, en vies de desenvolupament, s'inclou a CASELLAS i SERRA, Lluís-Esteve. *La descripció arxivística al segle XXI: mites i realitats*. Girona: Treball inèdit, 2011, p. 39 i següents. Disponible a http://www.girona.cat/sgdap/cat/arxiu_textos.php

Si bé és cert que existeixen normes i models que fan aportacions rellevants en aquests àmbits, falta la síntesi que faciliti als professionals la implementació de solucions amb la seguretat d'aplicar un model conceptual comú, alineat amb les normes i els models de referència internacionals i, alhora, basat en aspectes pràctics. Això no obstant, la materialització d'un model conceptual s'ha de fer en paral·lel a la simplificació de la perspectiva d'anàlisi del conjunt d'estàndards i models de bones pràctiques i, per descomptat, atenent la preeminència de la perspectiva arxivística. En aquest sentit, si tenim en compte l'àmbit de normalització i el sobreposem a l'objecte de la normalització observem una coincidència en les relacions continguts-documentos, metodologies-sistemes de gestió en un sentit ampli, i normes instrumentals-infraestructura tecnològica.

La utilitat d'aquesta sistematització és la seva correlació amb les competències professionals dels arxivers. La delimitació de competències en relació amb les normes és fonamental perquè això permet identificar quines són les nostres especificitats al llarg del cicle de vida de documents i, al mateix temps, identificar les exigències de desenvolupament d'aquestes especificitats. Així, mentre que el desenvolupament de les normes que afecten la relació continguts-documentos ens correspon plenament, en la relació metodologia-sistemes de gestió ens cal identificar els punts claus d'interrelació amb els objectius i camps d'actuació d'altres àmbits professionals. Finalment, en la relació instruments-infraestructura tecnològica la nostra actuació serà molt més col·laborativa i de supervisió en allò que pugui afectar als objectius dels altres dos grups de normes.¹³

Tot plegat es fa encara més necessari des del moment que també des de l'entorn legal s'estableixen requisits vinculats al desplegament de l'Administració electrònica, com són l'Esquema Nacional d'Interoperabilitat i les normes que el desenvolupen. És precisament aquest context el que evidencia que la concreció de requisits en la gestió de documents no pot dependre només de normes legislatives sense que prèviament hi hagi un model

¹³ Per continguts cal entendre el tipus d'informació que deriva d'un document o conjunt de documents, com s'estructura i quina forma d'entrada i presentació adopta. Les normes i els models metodològics abasten tots els aspectes de planificació, d'anàlisi o de gestió que afecten una organització i que, en major o menor mesura, recolzen sobre informació que cal registrar. Finalment, considerem instrumentals les normes i models derivats directament d'aspectes tecnològics com són els formats digitals, la gestió de l'objecte digital més enllà del context al qual pertany, i la transmissió de dades que facilitin la interoperabilitat de sistemes. (CASELLAS, Lluís-Esteve. *La descripció arxivística al segle XXI... p. 29 i següents, citada a nota 11*)

metodològic produït per la professió. Disposar d'un model ens hauria de permetre fugir de posicions maximalistes, abocades generalment al fracàs, i evitar que cada professional hagi d'inventar la roda cada vegada que afronta el disseny i desenvolupament d'un sistema de gestió documents, ja siguin en paper, digitals o combinats. És a dir, la caixa d'eines bàsica principalment en relació amb quines metadades utilitzar, quan utilitzar-les i de quina manera.

2.2. Més enllà del model, més enllà de les metadades

La definició d'un model conceptual i dels conjunts de metadades mínimes és, doncs, indispensable per a una gestió de documents eficaç. Tanmateix, hi ha altres elements a tenir en compte per a garantir-ne l'èxit. Un de fonamental és el desenvolupament del sistema de classificació de la documentació, perquè sobre aquest pivoten tant el règim de conservació com el d'accés. El sistema de classificació és més que el quadre de classificació, malgrat que en sigui l'instrument principal, perquè a partir de la gestió i el control de les unitats productores i la seva integració en la gestió dels procediments administratius la classificació passa a ser el sistema sobre el qual una institució organitza la seva producció documental.

En aquest sentit, és inevitable desenvolupar el quadre de classificació més enllà de les sèries documentals per a què sigui realment útil a les oficines i, al mateix temps, una eina que faciliti l'automatització dels processos de treball. Per exemple, a l'Ajuntament de Girona, el desplegament màxim més enllà de la sèrie documental, és el següent:¹⁴

1. Sèrie documental, sobre la qual s'apliquen els règims de conservació i d'accés.
2. Tipus d'expedient, a partir del qual s'estableix el tipus de tramitació i les relacions entre expedients.
3. Tipus de tramitació administrativa, que defineix el procediment automatitzat a seguir.
4. Tipus de tràmit administratiu, identificació de l'acció en base a les fases del procediment administratiu.

¹⁴ CASELLAS i SERRA, Lluís-Esteve. "La transició vers l'administració electrònica: l'experiència de l'Ajuntament de Girona", a *Lligall: Revista d'Arxivística Catalana*, núm. 33-34 (2012), p. 15-33. Disponible a <http://www.girona.cat/sgdap/docs/2012-LLIGALL-eAdministracio-AjtGIRONA.pdf> [consulta: juny 2013]

5. Model de document, la forma documental sobre la que es materialitzarà l'acció del procediment.
6. Formulari o plantilla, per als processos automatitzats de creació de documents.

Disposar d'informació específica del context de producció dels documents indiscutiblement reforça els requisits per a la presumpció de l'autenticitat des del punt de vista de la diplomàtica. Ara bé, l'exemple de l'Ajuntament de Girona és un fet puntual fruit de la necessitat d'avançar en la gestió de documents, però fins a quin punt és la solució idònia? És extrapolable a altres administracions públiques? No seria desitjable poder afirmar que el que hem fet respon o s'alinea mínimament a criteris normalitzats? Si existís un patró, tot plegat no seria molt més fàcil d'aplicar? Sens dubte, avançar en la consecució d'una metodologia consolidada i consensuada facilitaria trobar solucions específiques per a cada context i ens faria guanyar visibilitat al si de les organitzacions.

En la mateixa línia, cal avançar en la normalització de la classificació de la documentació, no ja en els quadres de classificació, objectiu de moment pràcticament inassolible, sinó en els nivells superiors des d'una perspectiva funcional. Definir un pla bàsic o quadre de classificació d'activitats de negoci¹⁵ per tipus d'organització seria d'una utilitat enorme per al disseny de quadres de classificació en els entorns d'oficina. A més, contribuiria a garantir l'especificitat al mateix temps que permetria la coherència amb el fons històric de la institució. Aquest quadre bàsic de funcions seria també un punt de partida excepcional per als productes derivats de l'Administració electrònica (catàleg de tràmits, catàleg de serveis, etc.), i per a la difusió i l'explotació conjunta dels fons dels arxius històrics d'institucions del mateix tipus. Cal afegir que amb els mitjans actuals diferents perspectives en la classificació poden conviure sense dificultats, la qual cosa no incidiria o molt poc en els quadres de classificació específics actualment vigents a cada institució.

Un quadre normalitzat de classificació de les activitats de negoci també tindria un impacte considerable en els processos d'avaluació i tria de documents. Així, per exemple, creuar

¹⁵ CONSELL INTERNACIONAL D'ARXIUS. *Principis i requeriments funcionals per a documents en entorns d'oficina digital. Mòdul 2: Directrius i requeriments funcionals per a sistemes de gestió de documents digitals*. Barcelona: Associació d'Arxivers-Gestors de Documents de Catalunya, Col·lecció Textos, 9, p. 43-44 i 123. Disponible a: http://www.arxivers.com/component/docman/doc_download/1006-textos-09-principis-i-requeriments-funcionals.html [consulta: juny 2013]

L'avaluació de les funcions vinculades a les potestats administratives amb els principals àmbits de competència de les organitzacions permet aproximacions a l'avaluació funcional més que interessants, i molt més productius que l'avaluació sèrie a sèrie. De la mateixa manera, la identificació de les principals prescripcions administratives ens hauria de permetre disposar d'un marc comú més que desitjable que evités disparitats i arbitrarietats.

Aquest plantejament, no exempt de dificultats, posa en evidència dues deficiències més en l'àmbit de la professió. El primer d'ordre pràctic, i que no només ens correspon a nosaltres, però que no per això deixa de ser menys important i ha de limitar les nostres actuacions, sobretot en l'entorn digital: el tancament efectiu dels expedients administratius, a partir del qual apliquem el període de retenció. El segon és la identificació homogènia dels períodes de retenció, perquè els teòrics valors primaris i secundaris s'han de materialitzar en terminis reals, concrets i pràctics, basats en fonaments legals i no en criteris de prudència. I això vol dir, que més enllà de valors legals, jurídics, econòmics i fiscals (que no deixen de tenir tots caràcter legal) cal identificar clarament quan es tanquen els expedients, la seva vigència si és el cas, el període de responsabilitats derivades de l'acte administratiu que els conclouen, el termini per a la seva anul·labilitat o revocació, i el període de retenció derivat del seu control i auditoria externa. Només així, podem abordar l'avaluació i tria amb garanties i amb la credibilitat suficient davant els responsables administratius de les oficines productores.

La criticitat de l'adopció de criteris comuns en l'àmbit de l'avaluació i tria de documents es fa real quan els entorns de producció es volatilitzen, no només perquè es creen documents digitals, sinó perquè aquests resideixen estructurats en bases de dades, sovint en entorns externalitzats, com és el núvol informàtic. Per tant, la paradoxa rau en el fet que només podrem preservar allò que no s'ha d'eliminar si realment eliminem el que no s'ha de conservar. No podem pretendre exigir la conservació de determinats documents si prèviament mai hem intervingut en la gestió de documents ni tampoc hem aplicat les taules d'avaluació quan aquestes permeten l'eliminació.

I això ens porta a plantejar-nos quina ha de ser la nostra actuació en relació amb els sistemes gestors de bases de dades i quines estratègies cal adoptar. D'entrada, l'anticipació serà indubtablement la millor estratègia i, per tant, aquells serveis d'arxius que estiguin més

ben posicionats en la gestió de documents podran intervenir més eficaçment en la identificació de quins conjunts de dades constitueixen o no un document, i sota quins requisits.

En un entorn que tendeix a gestionar les transaccions únicament amb dades, caldrà normalitzar com documentar el context de producció (funció, activitat i òrgan productor) i com identificar i documentar l'estructura de dades essencial dels documents substituïts per dades. Conseqüentment, cal avançar en la tipificació dels documents segons el seu valor informatiu en relació amb el procediment al qual pertanyen de cares a facilitar l'avaluació i la selecció de les dades que els substitueixen.

Per últim, caldrà també dissenyar estratègies consensuades per a la seva preservació. En aquest sentit, la participació de l'Ajuntament de Girona¹⁶ en el projecte InterPARES 3, oferir l'oportunitat de reflexionar sobre alguns aspectes que podrien constituir un punt de partida, per exemple en la línia de distingir entre:

- Registres que documenten accions en si mateixes i registres instrumentals que controlen i referencien altres documents. Per exemple, el padró municipal d'habitants i el registre de factures, respectivament.
- Registres continus, en els quals cada assentament tindrà la consideració de document, i registres discontinus, en els quals el document el constitueix un conjunt d'assentaments delimitat per un període de temps prèviament definit. Per exemple, el registre d'activitats econòmiques i un padró fiscal, respectivament.

Aquestes distincions seran útils de cares a instrumentar sistemes de definició formal dels registres, per a què siguin clarament identificats i gestionats per la institució, alhora que poden facilitar la seva avaluació, la definició i implementació de sistemes de preservació i l'establiment de procediments per al manteniment de la seva autenticitat. En qualsevol cas, aquest és un terreny a treballar molt més i que hem de considerar estratègic a curt i mitjà termini en la gestió de documents, i també a llarg termini en l'àmbit dels arxius històrics i la reutilització de dades.

¹⁶ La referència correspon a l'informe final en el marc del projecte, però cal advertir que es tracta d'un treball en curs i, per tant, susceptible de ser revisat i desenvolupat: CASELLAS, Lluís-Esteve; OLIVERAS, Sònia; REIXACH, Maria. "The Authenticity of Data Centric Systems in the Girona City Council: Final Report", a *InterPARES 3 Project* (2012) <http://www.interpares.org>. També disponible a http://www.girona.cat/sgdap/cat/arxiu_textos.php

3. Conclusions

En definitiva, ens trobem en un punt d'inflexió important en el qual els arxius històrics han de replantejar-se quins serveis ofereixen, com els ofereixen i a qui els ofereixen. L'enfocament d'aquests nous plantejaments ha de tenir molt present l'equilibri entre les necessitats dels usuaris en línia i les dels usuaris presencials, que cal potenciar oferint nous serveis. Així mateix, no podem pretendre potenciar la consulta i els serveis en línia sense valorar l'impacte econòmic i en la gestió diària de les organitzacions de l'increment exponencial dels nostres repositoris digitals, principalment motivat pels documents audiovisuals. De la mateixa manera, cal articular fórmules de cooperació institucional que permetin la creació de repositoris compartits a gran escala, amb l'objectiu de minimitzar costos i, alhora, democratitzar també el dret a preservar la memòria en qualsevol àmbit institucional, per petit que sigui.

Els arxius històrics també han de valorar la incidència que la patrimonialització dels sistemes de gestió de documents tindrà en els seus serveis i com pot afectar la consulta dels fons històrics, quantitativament minoritaris i qualitativament de difícil comprensió per a la major part del públic. Tanmateix, l'impacte de la gestió de documents va més enllà i es converteix en la clau de volta en la formació dels futurs arxius històrics pel rol decisiu en la preservació dels documents essencials a llarg termini i en determinar les condicions adequades d'autenticitat i confiança.

En el context digital, la gestió de documents ha de passar a ocupar un paper preeminent en la professió, i també en els plans d'estudis dels futurs professionals, que han de canviar radicalment per a poder donar resposta a la gestió i preservació dels documents digitals. En aquest sentit, és imprescindible generar coneixement consolidat a partir de la cooperació professional, de manera que puguem avançar cap a espais normalitzats com a garantia d'èxit en els nous reptes que s'albiren: la gestió de dades, la gestió en el núvol informàtic i el rol de la gestió de documents en un marc on la classificació, la conservació i l'accés comencin a estar mínimament normalitzats. Sens dubte, la professió haurà d'assumir nous posicionaments i nous rols, en els quals segurament fixar els requisits de preservació serà

fonamental, però molt probablement també identificar entremig d'un mar de dades quines accions dels processos administratius cal fixar en documents, quines dades poden ser reutilitzables i quines constitueixen un instrument de transparència de les accions de govern.

Hi ha qui manifesta que la professió està davant de la seva extinció. A l'altre extrem, hi ha qui defensa que el que fem nosaltres no ho sap fer ningú més. No puc estar d'acord amb cap de les dues posicions. La funció que desenvolupem continua essent necessària, i adaptar-se als temps és la voluntat de perspectiva de futur. Per tant, la professió evolucionarà cap on decidim, però ni ens vindrà donat ni ens serà fàcil, perquè en l'entorn digital la funció que exercim també potser coberta complementàriament des de diverses perspectives professionals. La nostra especificitat ha de ser la capacitat d'integrar-les.

Com a professió resulta prou evident que estem avesats a debatre llargament i sovint, però allò que ara ens cal és passar de la teoria a la metodologia, en el sentit més pràctic del terme. Com a servei, el rol dels arxius ha de partir d'una perspectiva menys institucional en benefici d'una altra més social, tant a per a satisfer les demandes de la ciutadania com per a resoldre els problemes de gestió quotidians de les nostres organitzacions. En qualsevol cas, no cal buscar enemics a fora, ambdues qüestions s'han resoldre en el marc de la professió.